

HALEFİYET İLE RÜCÛ HAKKI ARASINDAKİ İLİŞKİ, ÖZELLİKLE SOSYAL SİGORTALAR İLE ÖZEL SİGORTALARIN RÜCÛ HAKLARI BAKIMINDAN HALEFİYETİN ROLÜ

Haluk N. NOMER*

I. Halefiyet Kavramı

Halefiyet kavramı, Türk literatüründe Fransız hukukundaki "subrogation" karşılığı dar anlamda kullanıldığı halde, Alman literatüründe daha geniş anlamda kullanılmaktadır. Halefiyetin geniş anlamda kullanılması için bünyesine daha uygun düşmektedir. Bu sebeple halefiyet kavramı geniş anlamda halefiyet ve dar anlamda halefiyet şeklinde iki başlık altında incelenecektir.

A. Geniş Anlamda Halefiyet

1. Genel Olarak

Halefiyet, kelime anlamı itibariyle, bir kimsenin yerine geçmeyi ifade etmektedir. Hukukî anlamda halefiyet, hak sahibi bir kimsenin yerine geçmektir. Daha açık bir ifade ile bir başkasının bir hakkına -veya bütün olarak malvarlığına- sahip olmak suretiyle o kimsenin yerine geçmektir. Halefiyet, hakkın süjesinin (hak sahibinin) değişmesini ifade eder¹. Halefiyetin almanca karşılığı olan "Rechtsnachfolge" veya "Sukzession" tâbirleri bu anlamda kullanılmaktadır².

* Yard. Doç. Dr. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medenî Hukuk Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

¹ Andreas von Tuhr, *Der Allgemeine Teil des Deutschen Bürgerlichen Rechts*, Zweiter Band, Erste Hälfte, München und Leipzig 1914, 35.

² "Rechtsnachfolge" tâbirinin kelime anlamı da budur. Bu tâbirin kelime anlamı ile kullanıldığı hususunda bkz. Ludwig Enneccerus / Hans Carl Nipperdey, *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts*, Vierzehnte, neubearbeitete Auflage, Zweiter Halbband, Tübingen, 1955, 584.

Bu anlamda halefiyet, mevcut bir hakkın bir kimseden diğerine intikali ile gerçekleşir. Kendisine hak intikal eden kimse önceki hak sahibinin o hak bakımından halefi olmuş olur. İntikal eden hakkın, mutlak veya nisbî bir hak olması fark yaratmaz³. İntikal eden hak bir alacak hakkı olabileceği gibi bir mülkiyet hakkı da olabilir.

2. Halefiyet Yoluyla Hak İktisabının, Aslen İktisap - Devren İktisap Ayırımındaki Yeri

Devren iktisapla ("derivativer Rechtserwerb") kastedilen, bir hakkın, hak sahibinin hak sahipliğinden dolayı, yani ona dayanarak bir başka kimseye geçmesidir⁴. Önceki hak sahibinin yaptığı tasarruf işlemiyle hak iktisap eden kimsenin iktisabı böyledir.

Önceden bir hakkın mevcut olup olmadığından veya önceki hak sahipliğinden bağımsız olarak, kanunun belirlediği bazı olguların gerçekleşmesiyle bir hakkın iktisap edilmesine ise *aslen iktisap* ("originärer Rechtserwerb") denmektedir⁵. İhraz ve işgalde veya bir borç sözleşmesi yoluyla alacak hakkı iktisabında olduğu gibi, önceden bir hak mevcut olmadığı halde, bir kimsenin hak iktisap etmesi, konumuzun dışında kalmaktadır.

Fakat bazen hak iktisabı, önceden bir hak mevcut olsa dahi, önceki hak sahipliğinden bağımsız olarak kanunun belirlediği bazı olguların gerçekleşmesine dayanır. Lükata hükümlerine göre (MK 695 / BGB § 973) veya hukukî tağyir, karışma ve birleşme neticesi (MK 699-700 / BGB §§ 946-950) veya kazandırıcı zamanaşımı ile (MK 638-639; 701 / BGB §§ 900, 937) hak iktisabında olduğu gibi. Bu gibi aslen iktisap hallerinde, mevcut hakkın belirli olguların gerçekleşmesiyle yeni hak sahibine mi geçtiği⁶ veya hut da mevcut hakkın sona erip yeni hak sahibi nezdinde aynı içerikte yeni bir hakkın mı doğduğu⁷ hususu tartışmalıdır.

İkinci görüşü kabul eden v. Tuhr, hak sahibi olmayan kimseden iyiniyetle hak iktisabı hali (MK 901; 931 / BGB §§ 892, 932) bakımından mevcut hakkın yeni hak sahibine intikal ettiği görüşüne katılmaktadır. Zira ona göre, devredenin eksik olan tasarruf yetkisinin yerini kanun icabı iyiniyet almıştır. Dolayısıyla devredenin tasarruf işlemi bu eksikliğe rağmen hüküm ifade etmekte ve hak bu yolla yeni hak sahibine geçmektedir. Yeni hak sahibi kendisine intikal eden hakkı önceki hak sahibinden *devren iktisap*

³ Genel olarak hakkın intikalinden bahsedilmektedir. Bkz. v. Tuhr, *Allg. Teil*, 35 vd.; Enneccerus/Nipperdey, 584 vd.; Karl Larenz, *Allgemeiner Teil des deutschen Bürgerlichen Rechts*, 7., neubearbeitete Auflage, München 1989, 237 vd.

⁴ v. Tuhr, *Allg. Teil*, 35; Larenz, 237.

⁵ Bkz. dn. 4.

⁶ Bu görüşte, Theodor Süß, *Durchgangs-Herrenlosigkeit, Zur Problematik von Aneignung und Ersitzung, insbesondere des § 927 BGB*, 8-9; Larenz, 238, dn. 79.

⁷ Bu görüşte, v. Tuhr, *Allg. Teil*, 42 vd.

etmiştir⁸. Diğer bir görüşe göre ise, hak sahibi olmayan bir kimsenin yaptığı geçersiz tasarruf işlemine rağmen, hak kanun uyarınca yeni hak sahibine intikal etmiştir. Ancak bu iktisap önceki hak sahipliğine dayanmadığından bir *aslen iktisap* halidir⁹.

Aslen iktisap - devren iktisap ayırımına ilişkin bu bilgilerden de anlaşılacağı gibi, kabul edilecek görüşe bağlı olarak, sadece devren iktisap hallerinde değil, aslen iktisap hallerinde de bir hakkın intikali söz konusu olabilmektedir. Bununla birlikte, bir kısım yazar, her türlü hak intikalinin halefiyet olarak kabul edilemeyeceği, ancak devren iktisap hallerinde halefiyetin söz konusu olduğu görüşündedirler¹⁰. Kanaatimce iktisap tarzı ne olursa olsun, her türlü hak intikalinde yeni hak sahibinin öncekinin halefi olduğunu kabul etmek kelimenin ifade ettiği anlama uygun düşecektir. Dolayısıyla, aslen iktisap yoluyla kendisine hak intikal eden kimse de, önceki hak sahibinin halefi sayılmalıdır.

3. Naklen Halefiyet - Kurucu Halefiyet Ayırımı

Naklen halefiyet ("translative Rechtsnachfolge") ile, bir hakkın olduğu gibi bir başkasına intikal etmesi ve böylece önceki hak sahibinin hakkını tamamen kaybetmesi ifade edilmektedir. Buna karşılık kurucu halefiyette, hakkın sağladığı yetkilerden birinin veya bir kısmının haktan ayrılıp bağımsız bir hak haline getirilmesi ve bu yolla başkasına geçirilmesi söz konusudur. Burada önceki hak sahibi hakkını tam olarak kaybetmemekte, sadece hakta nitelik itibariyle bir azalma meydana gelmektedir. Bu şekildeki kısmî hak intikaline, *kurucu halefiyet* ("konstitutive Rechtsnachfolge") denmektedir¹¹. Mülkiyet hakkına dayanarak bir başka kimseye sınırlı bir aynî hak tesis edilmesindeki gibi.

Bazen de hakkın bölünmesi sonucunda birbiriyle aynı nitelikte birden fazla kısmî hak ortaya çıkar. Müşterek mülkiyet halinde olduğu gibi. Aynı nitelikteki kısmî hakların hak sahipliği bakımından ağırlıkları, oran itibariyle büyüklüklerine göre belirlenir. Tek başına malik olan bir kimsenin, bir başkasına müşterek mülkiyet payı devretmesi halinde, kısmen de olsa bir hakkın olduğu gibi intikali söz konusu olduğundan, naklen halefiyet hali söz konusudur¹².

8 v. Tuhr, *Allg. Teil*, 52 vd.

9 Larenz, 238; Enneccerus/Nipperdey, 587.

10 Süß, 9; Larenz, 238, dn. 78; Türk literatüründe de, halefiyet tâbiri devren iktisap halleri için kullanılmaktadır; Bkz. Ferit Hakkı Saymen, *Türk Medenî Hukuku, Cilt 1, Umumî Prensipler*, Yenilenmiş 3. Bası, İstanbul 1960, 258-259; Andreas Schwarz, *Medenî Hukuka Giriş*, Tercüme eden: Hıfzı Veldet, İstanbul 1942, 129; M. Kemal Oğuzman, *Medenî Hukuk Dersleri*, Gözden geçirilmiş 7. bası, İstanbul 1994, 125; Ergun Özsunay, *Medenî Hukuka Giriş*, Gözden Geçirilmiş 5. Bası, İstanbul 1986, 284;

Buna mukabil v. Tuhr, halefiyeti genel bir ifadeyle, hakkın süjesinin değişmesi olarak kabul etmiştir (bkz. dn. 1); Lange/Köhler'e göre de, hakkın intikali ister önceki hak sahibinin iradesine dayansın ister dayanmasın, yeni hak sahibi öncekinin halefi olur (Heinrich Lange / Helmut Köhler, *BGB Allgemeiner Teil*, 17. völlig neubearbeitete Auflage, München 1980, 106-107).

11 v. Tuhr, *Allg. Teil*, 35, 59 vd.; Larenz, 239.

12 v. Tuhr, *Allg. Teil*, 61.

4. Cüz'î Halefiyet - Küllî Halefiyet Ayırımı

Halefiyet, bir başka açıdan ikili bir ayırıma tâbi tutulmaktadır. Eğer münferit bir hak bir kimseden diğerine geçiyorsa, o takdirde buna *cüz'î halefiyet* ("Singularsukzession"), buna mukabil bir malvarlığı bir bütün olarak bir kimseden diğerine geçiyorsa, o takdirde buna da *küllî halefiyet* ("Universalsukzession") denmektedir¹³. Küllî halefiyetin tipik örneği MK 539'da düzenlenen haldir. Buna göre, ölümle birlikte, ölenin malvarlığı bir bütün olarak mirasçılara intikal eder.

B. Dar Anlamda Halefiyet

Dar anlamda halefiyet, başta BK 109'da yer alan düzenleme olmak üzere, genel olarak kanunî halefiyet hallerini ifade etmektedir. Bu anlamdaki halefiyet kavramı bir başka açıdan da dar anlamdadır. Söz konusu kanunî halefiyet halleri alacak haklarına ilişkindirler. Başka bir ifade ile, alacak haklarının, alacağın temliki veya mahkeme kararı dışında kanun icabı doğrudan doğruya bir kimseden diğerine intikaline, halefiyet denmektedir.

Halefiyet kavramının bu şekilde dar anlamda kullanılması, Fransız Medenî Kanununun, BK 109'u karşılayan düzenlemesinden kaynaklanmaktadır (Code civil, m. 1249 vd.)¹⁴. Fransız hukundaki bu düzenlemede yer alan kanunî halefiyet haline "subrogation" denmektedir. Türk hukukunda Borçlar Hukukuna ilişkin eserlerde halefiyet kavramı Fransız hukukundaki "subrogation" karşılığı dar anlamda kullanılmaktadır¹⁵. Oysa subrogation geniş anlamda -cüz'î- halefiyet hallerinden sadece bir tanesidir¹⁶.

C. Alacak Hakları Bakımından Cüz'î Halefiyetin Türleri

Münferit bir alacağın bir kimseden diğerine intikali, yani cüz'î halefiyet, çeşitli şekillerde gerçekleşir.

13 v. Tuhr, Allg. Teil, 84 vd.; Enneccerus/Nipperdey, 587-588; Larenz, 239.

14 Andreas von Tuhr / Arnold, Escher, *Allgemeiner Teil des Schweizerischen Obligationen rechts*, Zweiter Band, Dritte Auflage, Zürich 1974, § 59 III, 28.

15 Ahmet M. Kılıçoğlu, *Türk Borçlar Hukukunda Kanunî Halefiyet*, Ankara 1979, 7: "Başkasına ait bir borç dolayısıyla alacaklıyı tatmin eden kişinin, onun haklarını, kanunda belirtilen hallerde ve tatmin ettiği oranda kendiliğinden elde etmesine halefiyet denir.";

M. Kemal Oğuzman - Turgut Öz, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, İstanbul 1995, 193: "...ifayı yapan üçüncü şahsa alacak hakkının geçmesine halefiyet (Subrogation) denilmektedir.";

Fikret Eren, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Cilt III, 3. Bası, İstanbul 1991, 110: "Halefiyet (subrogation), üçüncü bir kişinin borçlunun edimini, alacaklıya ifa etmek suretiyle onu tatmin ettiği ölçüde alacaklının yerine geçmesi(dir)...";

Selâhattin Sulhi Tekinay / Sermet Akman - Halûk Burcuoğlu - Atilla Altop, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Yeniden Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş Yedinci Baskı, İstanbul 1993, 208: "... başkasına ait bir borcu ödeyen kimsenin, bir kanun hükmüne dayanarak alacaklının yerine geçmesine "halefiyet" denir. Diğer bir söyleyişle halefiyet alacağın ... bir kanun hükmü gereğince, borcu ifa eden kişiye geçmesini ifade eder."

16 Murat Ferid, *Das Französische Zivilrecht*, Erster Band: Allgemeine Lehren: Recht der Schuldverhältnisse, Frankfurt am Main, Berlin 1971, 2 E 115.

1. Alacağın Temliki

Bir kimse kendisine ait bir alacağı kendi rızası ile bir başkasına geçirebilir -kanunun ifadesiyle temlik edebilir- (BK 162). Alacağın temliki adi yazılı şekle tâbidir (BK 163/I). Alacağın temliki, bir hakka doğrudan doğruya etkide bulunup onu başkasına geçirdiğinden bir tasarruf işlemidir. Bir kimseyi bir alacağı temlik etme borcu altına sokan işlemin ise yazılı şekilde yapılması gerekli değildir. Kanunun ifadesi ile, bir alacağın temlikini vaad etmek, hususi şekle tâbi değildir (BK 163/II).

2. Hakim Kararı ile Alacağın İntikali

Bir kimseye ait münferit bir alacak, bir mahkeme kararı ile de bir başkasına geçebilir (BK 164). Bir kimse sahip olduğu bir alacağın temlikini vaad etmiş olmakla beraber bu borcunu yerine getirmiyorsa, o takdirde kendisine vaadde bulunulan kimse, alacak hakkı sahibine karşı dava açar ve bu davada mahkemenin vereceği ilâm ile birlikte alacak hakkı, kendisine vaadde bulunulan kimseye intikal eder¹⁷.

3. Bir Kanun Hükmü Uyarınca Alacağın İntikali (Dar Anlamda Kanunî Halefiyet, Subrogation, Legalzession)

Bir kimseye ait münferit bir alacak, bir kanun hükmü uyarınca da bir başkasına geçebilir (BK 164). Bir kimseye ait münferit bir alacağın bir kanun hükmü uyarınca bir başkasına geçmesine kanunî halefiyet denmektedir. Aslında bütün halefiyet halleri kanuna dayanır. Burada kastedilen, tarafların anlaşmasına veya bir mahkeme kararına ihtiyaç kalmaksızın, doğrudan doğruya bir kanun hükmü dolayısıyla alacağın bir kimseden diğerine intikal etmesidir.

BK 109'da yer alan halefiyet, kanunî halefiyete ilişkin hallerden bir tanesidir. Buna göre, bir başkasına ait borcu ifa eden üçüncü kişi, belirli şartlarla alacaklının haklarına kanunen halef olur. Yani üçüncü kişinin ifasına rağmen borç sona ermez ve alacaklının hakları ifa ile birlikte üçüncü kişiye geçer. Bunun dışında da çeşitli kanunî halefiyet halleri mevcuttur (BK 69, 147, 496; MK 799; TTK 1301, 1361).

D. Cüz'î Halefiyette Fer'î Hakların Durumu

Alacak ister hak sahibinin tasarrufu ile ister bir kanun hükmü uyarınca veya bir mahkeme kararı ile bir başkasına intikal etsin, alacak hakkı ile birlikte ona bağlı (fer'î) haklar da yeni hak sahibine intikal eder (BK 168). Dolayısıyla, alacağı teminat altına almak için bir rehin hakkı tesis edilmişse veya kefâlet akdi yapılmışsa, yeni hak sahibi de bunlardan istifade eder.

¹⁷ Oğuzman-Öz, 316.

II. Rücû Kavramı

Rücû, kendisine veya başkasına ait bir borcu ifa ederek alacaklıyı tatmin eden kimsenin, alacaklıya yaptığı edanın tamamını veya bir kısmını bir başka kişiden talep etmesidir. Rücû talebi, rücû edenle edilen arasındaki mevcut bir akdî ilişkiye dayanabileceği gibi, haksız fiilden, sebepsiz zenginleşmeden veyahut da vekâletsiz iş görmeden de doğabilir. Rücû talebi, bütün bunların dışında, kanunun belirttiği diğer bazı özel durumlarda da söz konusu olabilir (meselâ, BK 50, 51, SSK 26)¹⁸.

Görüldüğü gibi, rücû talebi ifa edilen borçtan bağımsız bir taleptir¹⁹ ve rücû edenle edilen arasındaki ayrı bir ilişkiye dayanır. Rücû talebi, borcun ifa edilmesiyle doğan yeni bir alacak hakkıdır, -halefiyetten farklı olarak- ifa ile birlikte alacaklıdan borçluya intikal eden bir hak değildir.

III. Rücû Hakkı ile Halefiyet Arasındaki İlişki

Kanunî halefiyet halleri dikkate alındığında, bunların temelinde bir rücû hakkının var olduğu görülecektir.

- İfada bulunan müteselsil borçlulardan herbirinin iç ilişkideki payları oranında diğerlerine rücû etmek hakkı vardır. Bu husus BK 146'da belirtilmiştir. Aynı zamanda, ifada bulunan müteselsil borçlu, alacaklıyı tatmin ettiği oranda alacaklının haklarına halef olur (BK 147)²⁰.

- BK 50 uyarınca birlikte sorumlulukta, ifada bulunan borçlunun diğer borçlulara karşı rücû hakkı bulunmaktadır. Bu husus BK 50'de belirtilmiştir. Aynı zamanda müteselsil sorumluluk gereği, ifada bulunan borçlu, ifa ile birlikte tazminat alacaklısının haklarına halef olur (BK 147)²¹.

- Başkasının borcunu ifa eden bir kimsenin borçluya karşı rücû hakkı vardır. Bu rücû hakkı duruma göre bir akde, haksız fiile, sebepsiz zenginleşmeye veya bir vekâletsiz iş görmeye dayanır. Rücû hakkı hangi ilişkiye dayanırsa dayansın, eğer BK

18 Yargıtayın, SSK 26'dan doğan alacağı bir tazminat alacağı olarak nitelendirmesi isabetli değildir. Bkz. Yarg. 4. HD, 9.2.1990, 12049/1110 (Mustafa Reşit, Karahasan, *Türk Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 2. Cilt, İstanbul 1992, 1363); Yarg. 4. HD, 29.5.1989, 1741/4891 (YKD 1989/10, 1391); Yarg. 4. HD, 24.1.1980, 10103/703 (Karahasan, II, 1373); Yarg. 11. HD, 10.11.1980, 4867/5200 (Turgut, Uygur, *Açıklamalı-İçtihatlı Borçlar Kanunu, Genel Hükümler, Birinci Cilt*, Ankara 1990, 829).

19 Kılıçoğlu, *Kanunî Halefiyet*, 13.

20 v. Tuhr/Escher, § 90 VIII, 317; Theo Guhl / Hans Merz - Alfred Koller - Jean Nicolas Druey, *Das Schweizerische Obligationenrecht mit Einschluss des Handels- und Wertpapierrechts*, Achte Auflage, Zürich 1991, 35.

21 Roland Brehm, *Schweizerisches Zivilgesetzbuch*, Band VI: Das Obligationenrecht, 1. Abteilung: Allgemeine Bestimmungen, 3. Teilband, 1. Unterteilband: Die Entstehung durch unerlaubte Handlungen (Art. 41-61), 3. Lieferung: Kommentar zu Art. 49-57 OR, Bern 1989, Art. 50, N. 56.

109'da belirtilen şartlardan biri gerçekleşmişse, alacaklıya ödemedede bulunan üçüncü kişi alacaklının haklarına da halef olur²².

- Başkasının borcu için taşınmazında ipotek tesis eden kimse, o borcu ifa edip taşınmazı rehinden kurtardığında alacaklıya halef olur (MK 799). Aslında bu durum BK 109/1'in bir uygulama halinden başka bir şey değildir. Burada da, borcu sona erdiren taşınmaz malikinin borçluya karşı -muhtemelen bir akitten doğan- rüçû hakkı mevcuttur.

- Taksimi kabil olmayan bir edimin müşterek borçlularından biri ifada bulunduğu takdirde, ifada bulunan borçlunun diğer borçlulara karşı hisseleri oranında hem rüçû hakkı vardır, hem de o oranda alacaklının haklarına halef olur²³. Bu husus, BK 69'un lafzından açıkça anlaşılmaktadır.

- Ödemedede bulunan kefil, o nisbette alacaklının haklarına halef olur. Aynı zamanda kefilin asıl borçlu ile aralarındaki hukukî ilişkiden doğan rüçû hakkı saklıdır²⁴. Bu husus, BK 496'da açıkça belirtilmiştir.

Rüçû hakkı az önce de belirttiğimiz gibi ifada bulunan kimseye alacaklıdan intikal eden bir hak olmayıp, bağımsız bir haktır. Bir borcu ifa eden kimsenin böyle bir hakkı mevcut iken, kanun koyucu buna ilave olarak neden halefiyet esasını kabul etme gereğini duymuştur? Bunun sebebi rüçû hakkını güçlendirmektir. İfada bulunan kimse böylece rüçû hakkına ilave olarak, ifa ettiği borç için gösterilmiş teminatlardan da yararlanabilecektir. Zira halefiyet gereği, mevcut rüçû hakkına ilave olarak, ifa edilen borca ilişkin alacak, teminatlarla birlikte, ifada bulunan kimseye geçer.

Belirtmek gerekir ki, bir rüçû hakkının bulunması, mutlaka halefiyetin de bulunduğu anlamına gelmez. Kanun koyucu bir rüçû hakkını halefiyet yoluyla güçlendirmek istiyorsa bunu açıkça kanunda belirtmelidir. Kanunun belirtmediği hallerde rüçû hakkı vardır, ama halefiyet yoktur. Meselâ BK 51 uyarınca birlikte sorumlu olanların birbirlerine rüçû etmek hakları vardır. Ödemedede bulunan sorumlu, BK 51/II'deki sıralamada kendisinden önce gelen sorumlulara rüçû edebilir. Ancak doktrinde hâkim olan görüşe göre, söz konusu rüçû hakkı, halefiyet ile güçlendirilmemiştir, yani rüçû hakkı vardır, ama halefiyet yoktur²⁵.

22 Üçüncü kişinin ifası halinde, temelde vekâletsiz iş görmeye veya sebepsiz zenginleşmeye dayanan bir rüçû hakkının bulunduğu hususunda bkz. Hugo Oser / Wilhelm Schönenberger, *Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch*, V. Band: Das Obligationenrecht, 2. Teil (Halbband): Art. 184-418, zweite umgearbeitete Auflage, Zürich 1936, Art. 110, N. 2; Halefiyetten doğan rüçû hakkı ile vekâletsiz iş görmeden veya sebepsiz zenginleşmeden doğan rüçû hakkının yan yana varlıklarını sürdüreceği hususunda bkz. v. Tuhr/Escher, § 59 III, 28; Ayrıca bkz. Kılıçoğlu, *Kanunî Halefiyet*, 16 vd.

23 v. Tuhr/Escher, § 92 III, 328.

24 Andreas von Tuhr / Hans, Peter, *Allgemeiner Teil, des Schweizerischen Obligationenrechts*, Zweiter Band, Dritte Auflage, Zürich 1974, § 5 I, 40; Gülçin Elçin Grassinger, *Kefalet Sözleşmesinde Kefil ile Asıl Borçlu Arasındaki Hukuki İlişki*, İHFM, C. LV (1966), 399-400.

25 Bkz. aşağıda dn. 37.

Rücû hakkının, halefiyet ile güçlendirildiği hallerde, birbiriyle yarışan iki alacak hakkı söz konusu olur²⁶. Bunlardan birincisi bağımsız rücû hakkı, diğeri ise -halefiyet gereği- ifa ile birlikte ifada bulunan kimseye intikal eden alacak hakkıdır. İfade bulunan kimse dilerse rücû hakkına dilerse halefiyet yoluyla kendisine intikal eden alacağa dayanır.

Halefiyetin rücû hakkını kuvvetlendirmek için getirilmiş olmasının tabii bir sonucu da şudur; Halefiyet yoluyla intikal eden alacağın kapsamı rücû hakkının kapsamı ile sınırlıdır, onu aşamaz²⁷. Meselâ iç ilişkide kendisine düşen miktardan fazla ödemede bulunan müteselsil borçlu, bu fazla miktar için diğer borçlulara rücû edebilir (BK 146). Fakat rücûda teselsül esası cari değildir²⁸. Yani müteselsil borçlu diğer borçlulardan herbirine ancak onlara iç ilişkide düşen miktara kadar rücû edebilir. Ödemede bulunan müteselsil borçlu, halefiyet yoluyla kendisine intikal eden alacağa (BK 147) dayandığı takdirde de aynı esas geçerlidir, yoksa kendisine halefiyet yoluyla intikal eden alacağın tamamı için diğer borçlulara başvuramaz²⁹.

Diğer önemli bir husus da şudur; Rücû hakkı halefiyet yoluyla intikal eden alaktan bağımsız olduğundan, rücû hakkı için ifa anından³⁰ itibaren müstakil bir zamanaşımı süresi işlemeye başlar. Rücû hakkı hangi ilişkiye dayanıyorsa (akit, sebepsiz zenginleşme, haksız fiil, vekâletsiz iş görme) o ilişkiye ait zamanaşımı süreleri (BK 125, 66, 60) uygulama alanı bulur. Kanunda belirtilen özel rücû hakları bakımından (meselâ, BK 50, 146/I) BK 125'deki 10 yıllık genel zamanaşımı süresinin yerine, kıyasen sebepsiz zenginleşmeye ilişkin zamanaşımı sürelerinin (BK 66) uygulanması için bünyesine daha

26 Bkz. yukarıda dn. 20-24.

27 v. Tuhr/Escher, § 90 VIII, 317; Guhl/Merz/Koller, 35; Oser/Schönenberger, Art. 149, N. 2; H. Becker, *Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch*, Band VI: Obligationenrecht, I. Abteilung: Allgemeine Bestimmungen, Art. 1-183, Bern 1941, Art. 149, N. 5.

28 Oğuzman-Öz, 675, 824; Tekinay/Akman-Burcuoğlu-Altıp, 314, dn. 35b; Turgut Akıntürk, *Müteselsil Borçluluk*, Ankara 1971, 215; Eren, BH, 399; v. Tuhr/Escher, § 90 VII, 316; Brehm, Art. 51, N. 89; Becker, Art. 148, N. 3.

29 v. Tuhr/Escher, § 90 VIII, 318.

30 Rücûda zamanaşımı süresinin alacaklıya yapılan ödemeden itibaren işlemeye başlayacağı hususunda bkz. Haluk Tandoğan, *Türk Mes'uliyet Hukuku*, Ankara 1961, 392; v. Tuhr/Escher, § 90, VII, dn. 128; Brehm, Art. 51, N. 141; Art. 50, N. 56, 64; Karl Oftinger / Emil W. Stark, *Schweizerisches Haftpflichtrecht von Karl Oftinger*, Erster Band: Allgemeiner Teil, 5. Auflage, vollständig überarbeitet und ergänzt von Emil W. Stark, Zürich 1995, § 10, N. 82; Karl Oftinger / Emil W. Stark, *Schweizerisches Haftpflichtrecht*, Zweiter Band: Besondere Teil, Erster Teilband: Verschuldenshaftung, gewöhnliche Kausalhaftungen, Haftung aus Gewässerverschmutzung von Karl Oftinger, 4. Auflage, vollständig überarbeitet und ergänzt von Emil W. Stark, Zürich 1987, § 16, N. 388; Ayrıca bkz. dn. 46 ve 69; Zarar verici olayın gerçekleştiği andan itibaren zamanaşımının işleyeceği görüşü için bkz. Yaşar Karayalçın, *Rücu Davalarında Zamanaşımının İşlemeye Başlayacağı Tarih, Karar Tahlili*, Yargıtay Dergisi, Cilt: 5, Nisan 1979, Sayı: 2, 378; Bu son görüşe karşı şu denebilir; BK 128 uyarınca "Müruruzaman alacağın muaccel olduğu zamandan başlar". Oysa zarar verici olay gerçekleşse dahi, henüz ifa gerçekleşmeden muaccel bir rücû alacağının varlığından söz edilemez.

uygun düşer³¹. Zira ödemede bulunan kimse, aslında netice itibariyle bir başkasına düşen borcu ifa etmiştir. Dolayısıyla bir anlamda başkası lehine fakirleşmiştir³².

Halefiyet yoluyla intikal eden alacak için ise, o alacağa ait zamanaşımı süresi işlemeye devam eder³³. Başka bir ifade ile intikal eden alacak, ifa anında zamanaşımı bakımından hangi durumda ise, o durumda ifada bulunan kimseye intikal eder, yani zamanaşımı kaldığı yerden işlemeye devam eder. İfa ile birlikte zamanaşımının kesileceğinden (BK 133/1) hareketle, halefiyet yoluyla intikal eden alacağa ifa anından itibaren yeniden zamanaşımı süresinin işlemeye başlayacağı düşüncesi akla gelebilir. Şu var ki, bu çözüm tarzı, o alacak için teminat verenlerin durumunun ağırlaşmasına yol açar³⁴. Teminatlar aslında kendisine ödemede bulunulan alacaklı lehine gösterilmişlerdir. O kimse bu teminatlardan hangi şartlarla yararlanabilecek idiyse, kendisine halefiyet yoluyla alacağın intikal ettiği kişi de o şartlarla teminatlardan yararlanabilir.

Halefiyet yoluyla intikal eden alacak zamanaşımına uğramış olsa dahi, rüçû hakkı zamanaşımına uğramamış olabilir³⁵. Bu takdirde rüçû hakkı sahibi bu hakkını kullanırken, halefiyet yoluyla intikal eden alacağın zamanaşımına uğramış olmasından etkilenmez, ancak daha önce ödemede bulunduğu kimseye gösterilmiş olan teminatlardan yararlanmak istediğinde, zamanaşımı defî ile karşılaşabilir.

IV. Sosyal Sigorta Kurumlarının Rüçûu ve Halefiyet

1. Halefiyet İçin Kanunî Bir Dayanağın Bulunmaması

Ödemede bulunan sosyal sigorta kurumlarının, sigortalının veya hak sahiplerinin uğradıkları zarardan sorumlu olan işverene veya üçüncü kişilere rüçû edebileceği ilgili kanunlarda hükme bağlanmıştır (506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu, m. 26; 1479 sayılı Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu,

31 Brehm, Art. 50, N. 64; Karl Spiro, *Die Begrenzung privater Rechte durch Verjährungs-, Verwirkungs- und Fatafristen*, Band I: Die Verjährung der Forderungen, Bern 1975, 731; Gürkanlar, rüçû alacağının sebepsiz zenginleşmeden kaynaklandığını kabul etmekle birlikte, rüçû alacağının BK 125'teki 10 yıllık genel zamanaşımı süresine tâbi olması gerektiğini savunmaktadır (Metin Gürkanlar, *Bir Zarara Birlikte Neden Olan Birden Çok Kişinin Sorumluluğu* (BK. m. 50), Ankara 1982, 127); Kıyasen haksız fiil zamanaşımına ilişkin sürelerin (BK 60) uygulanması gerektiği görüşünde, Oğuzman-Öz, 671; BK 126/4'deki vekâlete ilişkin 5 yıllık zamanaşımı süresinin uygulanması gerektiği görüşünde, Hüseyin Hatemi, *Sözleşme Dışı Sorumluluk Hukuku*, İstanbul 1994, § 12, N. 14; BK 50 ve 51'e dayanan rüçû davalarının, rüçû edilen kimsenin mağdura karşı sorumluluğunun zamanaşımına tâbi olması gerektiği görüşünde, Oftinger/Stark, I, § 10, N. 82; II/1, § 16, N. 389.

32 Halefiyetin söz konusu olmadığı hallerde de (BK 51, SSK 26; Bağ-KurK 63; T.C. Emekli Sandığı Kanunu, m. 129) rüçûya ilişkin zamanaşımı süresi olarak, kıyasen sebepsiz zenginleşmeye ilişkin zamanaşımı süreleri (BK 66) kabul edilmelidir (BK 51 bakımından Brehm, Art. 51, N. 143; Spiro, 491; BK 51'e dayanan rüçû davasının, rüçû edilen kimsenin mağdura karşı sorumluluğunun zamanaşımına tâbi olması gerektiği görüşünde, Oğuzman-Öz, 675; Aynı görüşte, Oftinger/Stark için bkz. dn. 31; BK 126/4'deki 5 yıllık sürenin uygulanması gerektiği görüşünde, Hatemi, § 12, N. 14; Ayrıca bkz. aşağıda dn. 45, 68).

33 Kılıçoğlu, *Kanunî Halefiyet*, 13, Oftinger/Stark, II/1, § 16, N. 388; Brehm, Art. 50, N. 63; Ayrıca bkz. dn. 70.

34 Krş. Oğuzman-Öz, 827; Kılıçoğlu, *Kanunî Halefiyet*, 137.

35 v. Tuhr/Escher, § 90 VIII, 318; Brehm, Art. 50, N. 56.

m. 63; 5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu, m. 129). Dolayısıyla sosyal sigorta kurumlarının doğrudan doğruya kanundan doğan bir rücu alacakları vardır. Söz konusu rücu alacağı, sigortalı veya hak sahiplerinin sorumlu olan işverenden veya üçüncü kişilerden olan alacağından bağımsız ve ondan ayrı hükümlere, özellikle ayrı zamanaşımına tâbi bir alacaktır.

Ödemede bulunan sosyal sigorta kurumlarının, sigortalının veya hak sahiplerinin işverene veya üçüncü kişilere olan alacaklarına halef olup olmadıkları ise tartışma konusudur. Halefiyet, yani bir alacağın bir başkasına intikali, ya hak sahibinin rızasına ya bir kanun hükmüne veya bir mahkeme kararına dayanır (BK 162, 164). Bunlardan biri söz konusu olmadıkça halefiyetin varlığından söz edilemez. Sosyal sigorta kurumlarının rücuunu düzenleyen hükümlerde (SSK 26; Bağ-KurK 63; T.C. Emekli Sandığı Kanunu, m. 129) sosyal sigorta kurumlarının sigortalının veya hak sahiplerinin alacak haklarına halef olacağı belirtilmemiştir.

Sosyal sigorta kurumu ile sorumlu olan işveren veya üçüncü kişi arasında aslında BK 51 anlamında eksik teselsül ilişkisi vardır. Zira bunlar, birlikte, fakat farklı hukukî sebeplere göre sigortalıya veya hak sahiplerine karşı sorumludurlar³⁶. Doktrinde hâkim olan görüşe göre de, BK 51 uyarınca birlikte sorumlu olanlar arasında eksik teselsül ilişkisi vardır, dolayısıyla bunlar hakkında müteselsil borçluluğa ilişkin hükümler (BK 141 vd.), bu arada halefiyeti kabul eden BK 147 hükmü uygulama alanı bulmaz³⁷.

Sonuç olarak sosyal sigorta kurumlarının, sigortalının veya hak sahiplerinin alacaklarına halef olacaklarına ilişkin kanunî bir dayanak mevcut değildir³⁸. Sosyal sigorta

36 Sosyal sigortalara ilişkin özel düzenlemelerin kapsamı dışında kalan hallerde BK 51 hükmünün uygulama alanı bulacağı Yargıtayca da kabul edilmektedir: Bağ-Kur Genel Müdürlüğünün, 63. maddenin kapsamı dışında kalan hallerde BK 51 hükmü uyarınca diğer sorumlulara rücu edebileceği hususunda bkz. Yarg. İBK, 29.3.1985, 3/2 (RG 18757); SSK 26'da aranan şartlar gerçekleşmese dahi, Kurumun malî sorumluluk sigortasını yapan sigortacıya rücu edebileceği hususunda bkz. Yarg. 10. HD, 27.10.1978, 2019/7570 (YKD 1979/4, 520); Yarg. 10. HD, 10.10.1978, 1235/6854 (YKD 1979/1, 75); Sosyal sigorta kurumlarının rücuunun BK 51 hükmü anlamında bir rücu olmadığı görüşünde, Aydın Başbuğ, *Sosyal Sigortalar Kurumunun İşverene ve Üçüncü Kişiyeye Rücu*, Ankara 1992, 50.

İsviçre hukukunda da hastalık sigortalarında sosyal sigorta kurumunun rücuunun OR 51/BK 51 hükmüne tâbi olduğu kabul edilmektedir (Oftinger/Stark, I, § 11, N. 149). Kaza sigortalarında ise durum farklıdır. UVG 41 hükmüne göre, sigortalının üçüncü kişiye olan tazminat talepleri, kanunî edimlerin miktarı kadar, zarar verici olayın gerçekleştiği anda kanun icabı sosyal sigorta kurumuna intikal eder. Dolayısıyla sosyal sigorta kurumu ile diğer sorumlular arasında teselsül ilişkisi bulunmamaktadır. Bundan dolayı OR 51/BK 51 hükmü, kaza sigortalarına uygulanamaz (Oftinger/Stark, I, § 11, N. 159-160).

37 Eksik teselsül - tam teselsül ayırımından hareket eden ve eksik teselsül halinde müteselsil borçluluğa dair hükümlerin uygulama alanı bulmayacağı görüşünde olan yazarlardan bazıları şunlardır: Halil Arslanlı, *Türk Borçlar Kanununun 50 ve 51 inci maddelerinin tefsiri*, Ebul'ulâ Mardin'e Armağan'dan ayrı bası, İstanbul 1944, 989 vd.; Akıntürk, 124 vd.; Oğuzman-Öz, 666 vd.; Tekinay/Akman-Burcuoğlu-Alttop, 325; Hatemi, § 12, n. 3; Tandoğan kesin bir tutum takınmamıştır (Tandoğan, 380 vd.); Guhl/Merz/Koller, 196 vd.; v. Tuhr/Peter, § 51 I, 466; v. Tuhr/Escher, § 90 II 2, 304; Becker, Art. 51, N. 1, 2; Oser/Schönenberger, Art. 51, N. 3, 4; Bucher, 498-499; Kılıçoğlu'na göre, eksik teselsül halinde de halefiyetin varlığı kabul edilmelidir (Kılıçoğlu, *Kanunî Halefiyet*, 70 vd.). Bu ayırımı kabul etmeyip herhâlükârda müteselsil sorumluluğun söz konusu olduğu görüşünde, Fikret Eren, Haftung mehrerer Schädiger für den gleichen Schaden, in: *Die Verantwortlichkeit im Recht*, Band 2, Zürich 1981, 431 vd.; Oftinger/Stark, § 10, N. 14.

38 Başbuğ, 50 vd.; Ahmet Kılıçoğlu, *Özel ve Sosyal Sigortalarda Halefiyet ve Rücu*, Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: XXXI, Yıl: 1974, Sayı: 1-4, 428 (SSK 26 bakımından); 443 (Bağ-KurK 63 bakımından), Reşat Atabek, *İş Hukuku Uygulaması "İHU"*, Cilt: VI, SSK 26, No. 1.

kurumlarının işverene veya üçüncü kişilere rüçû etmek hakları vardır, ancak kendilerine sigortalı veya hak sahiplerinden intikal etmiş bir hak mevcut değildir³⁹.

Buna mukabil doktrinde yazarların büyük bir bölümü tarafından ve Yargıtay kararlarında ödemede bulunan sosyal sigorta kurumlarının, sigortalının haklarına halef olacağı belirtilmektedir⁴⁰. Yargıtayın konuya ilişkin son içtihadı birleştirme kararında ise, hem SSK 26 uyarınca Sosyal Sigortalar Kurumunun "bağımsız bir rüçû hakkının" bulunduğu söz edilmiş hem de burada "kendine özgü bir halefiyet" in bulunduğu kabul edilmiştir⁴¹. Gene Hukuk Genel Kurulunun bir kararında, "kendine özgü halefiyet" sözü ile, temelinde rüçû hakkı bulunan halefiyetin amaçlandığı belirtilmiştir⁴². Belirtmek gerekir ki, ya sigortalıya ait alacak hakkı sigorta kurumuna intikal etmiştir ve bu sebeple halefiyet söz konusudur ya da etmemiştir ve bu sebeple halefiyet söz konusu değildir. Yani ya halefiyet vardır ya da yoktur. Bu bakımdan "kendine özgü halefiyet" le neyin ifade edilmek istendiği açık değildir. Aslında gerek rüçû hakkına ilişkin zamanaşımı, gerek sigortalının veya hak sahiplerinin zarar verenle yaptıkları sulh veya ibra anlaşmasının sosyal sigorta kurumlarının rüçû hakkını ortadan kaldırıp kaldırmayacağı konusundaki Yargıtay kararları⁴³ dikkate alındığında, Yargıtayın aslında teknik anlamda halefiyetin varlığını kabul etmediği, tam aksine burada sadece bağımsız bir rüçû hakkının varlığından hareket ettiği anlaşılmaktadır.

2. Rücû Alacağına İlişkin Zamanaşımı

Sosyal sigortaların rüçû hakkının tâbi olduğu zamanaşımının ne olacağı ilgili kanunlarda belirtilmemiştir. Yargıtay, konuya ilişkin içtihadı birleştirme kararında, Sosyal Sigortalar Kurumunun rüçû bakımından (SSK 26), BK 125'deki 10 yıllık genel zamanaşımı süresinin uygulama alanı bulacağını kabul etmiştir⁴⁴. Oysa, daha önce de belirttiğimiz gibi, işin bünyesine uygun düşen sebepsiz zenginleşmeye ait zamanaşımı süreleridir (BK 66)⁴⁵. Zira sosyal sigorta kurumu sigortalıya ödemede bulunurken, aslında iç ilişkide sorumlu işverene veya üçüncü kişilere düşen bir ödemede bulunmuşlardır. Bu açıdan bakıldığında sosyal sigorta kurumu, yaptığı ödeme ile bu kişiler lehine fakirleş-

39 Kılıçoğlu, *Kanunî Halefiyet*, 15-16; Oğuzman-Öz, 194.

40 A. Can Tuncay, *Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri*, 7. Bası, İstanbul 1996, 328; Kenan Tunçomağ, *Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Sigortalar*, Gözden Geçirilmiş ve Yenilenmiş Beşinci Bası, İstanbul 1990, 292; Yargıtayın istikrar kazanan uygulamasının bu yönde olduğu hususunda bkz. Yarg. HGK, 30.5.1986, 10-855/607 (YKD 1987/2, 176)'da yer alan karşı oy yazısı; Borçlar Hukukumuzda halefiyete dayanmayan salt bir rüçû hakkının bulunmadığı görüşünde, Kılıçoğlu, *Kanunî Halefiyet*, 16; Abdurrahim Karslı, *Usul Hukuku Açısından Rücû Davaları*, İstanbul 1994, 106.

41 Yarg. İBK, 1.7.1994, 3/3 (RG 22439).

42 Yarg. HGK, 8.4.1983, 10-173/354 (YKD 1984/7, 977); Ayrıca bkz. dn. 53'teki Yargıtay kararı.

43 Bkz. dn. 47, 53.

44 Bkz. dn. 41.

45 Kurumun açacağı rüçû davasının, rüçû edilen kimsenin mağdura karşı sorumluluğunun zamanaşımına tâbi olması gerektiği görüşünde, Kılıçoğlu, *Özel ve Sosyal Sigortalarda Halefiyet ve Rücû*, 441; Tuncay, 330; Genel olarak rüçû davalarının tâbi olacağı zamanaşımı hakkındaki farklı görüşler için bkz. dn. 31, 32.

miştir. Sebepsiz zenginleşmeyi çağrıştıran bu duruma uygun düşen zamanaşımı süreleri de sebepsiz zenginleşmeye ait zamanaşımı süreleri (BK 66) olmalıdır. Bu bakımdan sosyal sigorta kurumlarının rüçû hakları (SSK 26; Bağ-KurK 63; T.C. Emekli Sandığı Kanunu, m. 129), BK 66'daki zamanaşımı sürelerine tâbi olmalıdırlar.

Zamanaşımı süresi, sosyal sigorta kurumunun bilfiil ödemede bulunduğu andan itibaren işlemeye başlar⁴⁶. Eğer sigortalı veya hak sahibine gelir bağlanması (irat şeklinde bir ödeme) söz konusu ise, o takdirde gelirin sosyal sigorta kurumu tarafından bağlanıp bunun yetkili organ tarafından onaylandığı tarihten itibaren zamanaşımı süresi işlemeye başlar⁴⁷.

3. Sigortalının İşvereni veya Üçüncü Kişiyi İbra Etmesinin Rüçû Alacağına Etkisi

Öncelikle sigortalının işvereni veya üçüncü kişiyi ibra etmesinin hukukî sonucunun ne olacağını belirtmek gerekir.

Sigortalının hem sigorta kurumuna karşı hem de sorumlu olan işverene veya üçüncü kişiye karşı ayrı ayrı birer alacağı bulunmaktadır⁴⁸. Başka bir ifade ile zararın karşılanmasına yönelik tek bir alacak bulunmayıp birden fazla alacak söz konusudur. Ancak bu alacaklar aynı zarar için söz konusu olduklarından aralarında bir bağlantı vardır. Bu alacaklar yarışma halindedirler. Buna göre alacaklardan birinin ifa yoluyla sona ermesi, yarışma halindeki diğer alacakları da sona erdirir.

Fakat tekrardan belirtmek gerekir ki, sigorta kurumu ile sorumlu işveren veya üçüncü kişi, sigortalıya karşı BK 143 vd. anlamında müteselsil sorumlu değildirler. Sadece alacak haklarının yarışması söz konusudur. Bu durumu ifade etmek üzere burada sorumlular arasında eksik teselsül ilişkisinin var olduğu kabul edilmektedir⁴⁹.

BK 143 vd. anlamında tam teselsül ilişkisinin varlığı halinde de alacaklardan birinin ifa yoluyla sona ermesi diğer borçluları borçlarından kurtarır. Nitekim, BK 145/I hükmüne göre, müteselsil borçlulukta ifa veya takas yoluyla alacaklardan birinin sona ermesi, diğer alacakları da sona erdirir. İfa veya takas dışında -meselâ ibra yoluyla- alacaklardan biri sona erdiği takdirde ise, durumun ne olacağı BK 145/II'de düzenlenmiştir. Gene tam teselsüle ilişkin olan BK 145/II hükmüne göre, müteselsil borçlulardan biri ifa veya takas dışındaki bir yolla borcundan kurtulmuşsa, o takdirde buna bağlı olarak diğer

46 Kılıçoğlu, *Özel ve Sosyal Sigortalarda Halefiyet ve Rüçû*, 442; Ayrıca bkz. dn. 30.

47 Bkz. dn. 41'de belirtilen içtihadı birleştirme kararı; Aynı yönde, BGE 64 II 427-428 (Karar İsviçre'deki eski düzenlemeye ilişkindir, kaza sigortalılarına ilişkin yeni düzenleme için bkz. dn. 36).

48 Aynı zarardan birden fazla kimse sorumlu olduğu takdirde, tazminat alacaklısının her bir sorumluya karşı ayrı bir tazminat alacağının bulunduğu hususunda bkz. *Akıntürk*, 70; Eugen Bucher, *Schweizerisches Obligationenrecht*, Allgemeiner Teil ohne Deliktsrecht, 2. neubearbeitete und erweiterte Auflage, Zürich 1988, 492; Müteselsil borçlulukta da birden fazla borç vardır (bkz. Oğuzman-Öz, 802).

49 Bkz. dn. 36, 37.

borçluların da borçlarından kurtulmaları "halin veya borcun mahiyeti" bunu gerektiriyorsa söz konusu olur. Bu noktada ibra anlaşması bakımından tarafların neyi amaçladıkları önem taşımaktadır. Başka bir ifade ile iş ibra anlaşmasının yorumuna kalmaktadır⁵⁰. Yapılan ibra anlaşması ile bütün borçluların borçlarından kurtulması mı amaçlanmıştır, yoksa sadece kendisi ile ibra anlaşması yapılan borçlu mu kurtarılmak istenmektedir? Bu soruya verilecek cevaba göre ya ibra anlaşması sadece kendisi ile ibra anlaşması yapılan borçluyu borcundan kurtaracaktır ya da bütün müteselsil borçlular borçlarından kurtulmuş olacaklardır.

Müteselsil borçluluğa ilişkin bu BK 145/II hükmünü doğrudan veya kıyasen eksik teselsül ilişkilerine de uygulamak mümkün değildir. Sadece birbiriyle yarışan hakların var olduğu kabul edildiği takdirde, yarışma hali dışında bu hakların birbirinden bağımsız olduklarının da kabul edilmesi gerekir. Dolayısıyla eksik teselsül ilişkisinde ifa ve takas dışındaki bir yolla alacaklardan birinin sona ermesi diğer borçluları borçlarından kurtarmaz⁵¹. Bunu olayımıza uygularsak; Sigortalının sorumlu işverenle veya üçüncü kişiyle yapacağı ibra anlaşması, sigortalının sadece onlardan olan alacağını sona erdirir. Başka bir ifade ile, sigortalının sorumlu işverenle veya üçüncü kişiyle yapacağı ibra anlaşması, sigortalının sigorta kurumundan olan alacağını sona erdirmez.

Sigortalı sigorta kurumunu takip ettiği takdirde ise bir başka problemle karşılaşmaktadır. Sigortalıya ödemede bulunan sigorta kurumu, sigortalının ibra ettiği işverene veya üçüncü kişiye rüçû edebilecek midir? Sigorta kurumunun rüçû alacağı, kanundan doğan ve doğrudan doğruya sigorta kurumuna ait bir alacaktır, halefiyet yoluyla sigortalıdan kendisine intikal etmiş bir alacak değildir. Bu alacak sigorta kurumuna ait olduğundan, bu alacağı ibra yoluyla sona erdirme yetkisi de ancak sigorta kurumuna aittir. Ne sigortalının ne de işverenin veya üçüncü kişinin bu alacak üzerinde tasarruf yetkileri vardır⁵². Dolayısıyla bunlar arasında yapılan bir ibra anlaşmasının sigorta kurumunun rüçû alacağını sona erdirmesi mümkün değildir. Sigorta kurumu, sigortalının ibra etmiş olduğu işverene veya üçüncü kişiye rüçû edebilir⁵³.

Sigorta kurumunun sigortalının ibra ettiği işverene veya üçüncü kişiye rüçû edebilmesi, ibranın pratik faydasını önemli ölçüde azaltmaktadır. Sigortalının işvereni veya üçüncü kişiyi ibra etmesi, eğer sigorta kurumunun onlara rüçû hakkı yoksa veya sigorta kurumu zararın tamamını karşılamıyorsa, pratik bir fayda sağlayacaktır⁵⁴.

50 Oğuzman-Öz, 815; Becker, Art. 147, N. 5.

51 Oğuzman-Öz, 673; v. Tuhr/Peter, § 5 I, 40.

52 Aynı esas, müteselsil sorumlulukta, alacaklının borçlulardan sadece birini ibra etmesi hali için de geçerlidir. Ödemede bulunan borçlu, alacaklının ibra ettiği diğer borçluya rüçû edebilir (v. Tuhr/Escher, § 90 VII, 313).

53 Sigortalının sorumlu işveren veya üçüncü kişiyle yapacağı sulh anlaşmasının da sigorta kurumunun rüçû hakkına bir etkisi yoktur. Yargıtay da verdiği bir kararda zarar gören sigortalının sorumlu kişiyle yapmış olduğu sulh veya ibra anlaşmasının, Kurumun sorumlu kişiye yapacağı rüçû etkilemeyeceğini belirtmiştir -karar Bağ-KurK 63'e ilişkindir- (Yarg. HGK, 11.12.1981, 10-2268/824 (YKD 1982/9. 1213)).

54 Müteselsil sorumlulukta da durum aynıdır; Borçlulardan birinin ibrası, ona diğer borçlular rüçû edemeyecekse devamlı bir fayda sağlar (v. Tuhr/Escher, § 90 VII, 313).

Bu noktada, sigortalının kendisini ibra etmesine rağmen sigorta kurumuna ödemedede bulunmak zorunda kalan işveren veya üçüncü kişi, sigortalıya ödedikleri miktar için rücu edebilirler mi, sorusu akla gelmektedir. Bu sorunun cevabı ibra anlaşmasının yorumuna kalmaktadır. Sigortalının, ibra anlaşmasında, ibra ettiği işverene veya üçüncü kişiye iç ilişkide düşen payı, sosyal sigorta kurumundan talep etmeyeceğini taahhüt etmesine bir engel bulunmamaktadır⁵⁵. Sigortalı bu taahhüdüne uymadığı takdirde, ibra anlaşmasına rağmen sigorta kurumuna ödemedede bulunan işveren veya üçüncü kişi, kuruma ödedikleri miktar için sigortalıya başvurabilirler.

Bir görüşe göre, ibra anlaşması ile birlikte, ibra edilen borçluya iç ilişkide düşecek miktar kadar bütün borçlular hakkında borcun sona erdiğinin kabul edilmesi uygun olur⁵⁶. Bu takdirde, ödemedede bulunan diğer borçlunun ibra anlaşması yapan borçluya rücu etmesine ve onun da tekrar alacaklıya rücu etmesine gerek kalmayacaktır. Bu görüş, borçlulardan birinin ibrasının, rücu hakkına etkili olmayacağı esasına ters düşmektedir⁵⁷.

V. Özel Sigortaların Rücu ve Halefiyet

1. Kanunî Halefiyetin Mevcudiyeti

TTK 1301 ve 1361'de ödemedede bulunan sigortacının sigortalının diğer sorumlulara karşı sahip olduğu haklarına halef olacağı açıkça belirtilmiştir. Bunun anlamı sigortacının diğer sorumlulara karşı olan rücu hakkının halefiyet yoluyla güçlendirilmiş olduğudur.

Sigortacının rücu hakkının dayanağı BK 51'dir. Bu hükme göre farklı sebeplere göre birlikte sorumlu olanların birbirlerine karşı rücu hakları bulunmaktadır. Sigortacı da BK 51 uyarınca birlikte sorumlu olanlardan bir tanesidir. Sigortacı sözleşme uyarınca sigortalıya karşı sorumludur ve BK 51/II'de yer alan sıralamada ikinci sırada yer alır. TTK 1301 ve 1361'de getirilen halefiyet esası işte bu rücu hakkını kuvvetlendirmektedir. Bu sayede sigortacı -eğer varsa- diğer sorumluların sigortalıya gösterdikleri teminatlardan da yararlanabilecektir.

O halde sigortacının birbiriyle yarışan iki alacak hakkı mevcuttur. Bir tanesi BK 51'e dayanan rücu alacağıdır. İkincisi ise TTK 1301 veya 1361'e dayanan ve kanunen ödemedede bulunduğu sigortalıdan kendisine intikal eden haklardır. Halefiyet esası rücu hakkını kuvvetlendirmek için kabul edilmiş olduğundan, halefiyet yoluyla intikal eden alacağa dayanılsa dahi, sigortacı ancak BK 51/II'de rücu alacağı için belirtilen esaslara göre diğer sorumlulardan bir talepte bulunabilir. Başka bir ifade ile halefiyetin kapsamı rücu hakkının kapsamına göre belirlenir.

55 v. Tuhr/Escher, § 90 VII, dn. 125.

56 Tekinay/Akman-Burcuoğlu-Altıp, 305-306,

57 v. Tuhr/Escher, § 90 VI 1, dn. 92.

İsviçre hukukunda da ayrı bir kanunla sigortacının halefiyeti kabul edilmiştir [Bundesgesetz über den Versicherungsvertrag (VVG) (Sigorta Sözleşmesi Hakkında Federal Kanun), m. 72/I]. Buna rağmen, sigortacının bağımsız rüçû hakkının saklı olduğu kabul edilmektedir⁵⁸. Bu iki hak birbiriyle yarışma halindedir. VVG 72 hükmü sigortacının, sadece haksız fiilden doğan alacaklara halef olacağını belirtmiştir. Bağımsız rüçû hakkının kapsamı ise, OR 51/II (BK 51/II) hükmüne göre belirlenecektir⁵⁹. VVG 72 hükmünün dar kapsamına rağmen, sigortacı sözleşme uyarınca sorumlu olan kimseye de rüçû edebilir⁶⁰. Şu var ki, gerek VVG 72 hükmüne gerek BK 51/II hükmüne göre, sigortacı kusursuz sorumlu olan kimseye rüçû edemez⁶¹. Bu açıdan VVG 72 hükmünün BK 51/II hükmüne nazaran özel hüküm olarak değerlendirilmesinin pratik bir önemi bulunmamaktadır⁶².

Türk hukukunda ise TTK 1301 ve 1361 ile BK 51 hükmü arasındaki ilişkiyi belirlemenin pratik önemi bulunmaktadır. Zira TTK 1301 ve 1361 hükümleri halefiyet esasını getirirken kapsam bakımından herhangi bir sınırlama getirmemişlerdir. Türk hukukunda hâkim olan görüşe göre, sigortacı lehine halefiyet esasını getiren TTK 1301 ve 1361 hükümleri, BK 51/II'ye nisbeten özel hüküm niteliğindedirler ve dolayısıyla sigortacının rüçû münhasıran bu hükümlere göre belirlenmelidir⁶³.

Bu görüşün kabulü, pratik sonuçları açısından aşılması zor güçlükler yaratacaktır. Hâkim görüşün, zamanaşımı ile ibranın sigortacının rüçûuna etkisi konusunda yaratacağı güçlükler aşağıda değineceğiz. Asıl önemlisi, BK 51/II hükmüne göre ikinci sırada yer alan sigortacı, kural olarak üçüncü sıradaki kusursuz sorumlu olan kimseye rüçû edemezken, TTK 1301 ve 1361 hükümleri bu hususta herhangi bir sınırlama getirmemişlerdir. Eğer TTK 1301 ve 1361 hükümleri BK 51/II hükmüne nazaran özel hüküm niteliğinde görülürlerse, o takdirde sigortacı kusursuz sorumlu olan kimseye de rüçû edebilecektir⁶⁴. Oysa kendisine prim ödenen sigortacı varken, zararın yükünün netice itibariyle kusursuz sorumluya düşmesi isabetli bir çözüm tarzı değildir. Nitekim, İsviçre Borçlar Kanunu hazırlanırken kanuna BK 51 hükmünün konulmasındaki amaç da zararın yükünün kusursuz sorumlu yerine sigortacının üzerinde kalmasını sağlamaktır⁶⁵. Topladığı primlerle zaten ödeyeceği tazminatı karşılamak imkânına sahip sigortacı dururken, zararın bütün yükünü sadece zarar görenin zararının karşılanmasında kolaylık ol-

58 Oftinger/Stark, I, § 11, N. 18, 22 vd.

59 Oftinger/Stark, I, § 11, N. 30; Doktrin ve uygulamanın bu yönde olduğu hususunda bkz. Heinrich Hon-sell, *Schweizerisches Haftpflichtrecht*, Zürich 1995, 87 (Fakat yazarın kendisi aksi görüştedir).

60 v. Tuhr/Peter, § 51 II, 470, dn. 24;

61 Hâkim olan görüş budur. Oftinger/Stark'ın BK 51/II hakkındaki farklı yorumu için bkz. Oftinger/Stark, I, § 11, N. 31a, dn. 45; 31b; § 10, N. 65 vd.

62 Brehm, Art. 51, N. 63.

63 Kılıçoğlu, *Kanunî Halefiyet*, 86-87; Kılıçoğlu, *Özel ve Sosyal Sigortalarda Halefiyet ve Rüçû*, 407; Haluk Tandoğan, *Üçüncü Şahsın Zararının Tazmini*, Ankara 1963, 62.

64 Ali Bozer, *Sigorta Hukuku*, Ankara 1981, 107-108.

65 Werner J. Brühlmann, *Haftung und Rückgriff im Schadenersatzrecht*, Bern 1927, 105 vd.; Alfred, Hartmann, *Der Regress bei Haftung Mehrerer aus verschiedenen Rechtsgründen*, Bern 1942, 43 vd.

sun diye kanuna konulmuş bir kusursuz sorumluluk haline göre sorumlu olan kimseye yüklemek isabetli bir yol değildir⁶⁶. Bu itibarla, TTK 1301 ve 1361 hükümlerinin BK 51/II hükmüne nazaran özel hüküm olmadığı, sadece BK 51/II hükmüne dayanan rüçû hakkını halefiyet yoluyla güçlendirdiklerini ve dolayısıyla sigortacı halefiyet esasına dayansa dahi, rüçû hakkının BK 51/II'de belirtilen esaslarla⁶⁷ sınırlı olduğunu kabul etmek gerekir.

2. Zamanaşımı

Sigortacının diğer sorumlulara başvururken dayanabileceği birbiriyle yarışan iki alacak hakkı mevcut olduğundan, herbirine ait zamanaşımı süreleri de ayrı ayrı belirlenmek gerekir.

BK 51 hükmüne dayanan rüçû alacağı, halefiyet yoluyla intikal eden alacaktan bağımsız olduğundan, o ayrı bir zamanaşımına tâbidir. Sigortacının rüçû alacağının tâbi olacağı zamanaşımı süresinin, BK 66'daki sebepsiz zenginleşmeye ilişkin zamanaşımı sürelerine göre belirlenmesi uygun olur. Zira ödemede bulunan sigortacı, aslında netice itibariyle bir başkasına düşen borcu ifa etmiş ve dolayısıyla bir anlamda başkası lehine fakirleşmiştir⁶⁸. Rüçû alacağı için zamanaşımı süresi, sigortacının sigortalıya ödemede bulunduğu andan itibaren işlemeye başlar⁶⁹.

Sigortacıya, sigortalıya yaptığı ödeme sonucu, halefiyet yoluyla intikal eden alacak (TTK 1301, 1361) ise hangi zamanaşımına tâbi idiye, o zamanaşımına ait süre kaldığı yerden işlemeye devam eder⁷⁰.

Yargıtay, doktrinde hâkim olan görüşe⁷¹ paralel olarak, sadece halefiyet esasına dayanmakta ve zamanaşımını buna göre belirlemektedir. 1972 tarihli içtihadı birleştirme kararına göre, özel sigortalarda rüçûya ilişkin zamanaşımı sigorta ettirenden intikal eden alacak hakkının zamanaşımına tâbidir ve onunla aynı tarihte işlemeye başlar⁷². Halefiyet yoluyla intikal eden alacak için önceden zamanaşımı süresi işlemeye başlamış olacağından, bu alacak kısa bir süre içinde zamanaşımına uğrayacaktır. Hatta somut olayın durumuna göre bu alacak zamanaşımına uğramış şekilde de sigortacıya intikal edebilir. Yargıtayın sadece halefiyet esasından hareket etmesi, sigortacının rüçû hakkını neredeyse elinden almış olmaktadır. Oysa halefiyet esasının temelinde rüçû hakkını güçlendirmek yatmaktadır, onu ortadan kaldırmak değil.

66 BGE 47 II 416; İsviçre'de bu görüş hâkim olmakla birlikte farklı görüşte, Honsell, 87.

67 Bu konuda bkz. Halûk N. Nomer, *Haksız Fiil Sorumluluğunda Maddî Tazminatın Belirlenmesi*, İstanbul 1996, 5. Bölüm, § 3, II.

68 Bu konuya daha önce değinmiştik (bkz. dn. 31, 32).

69 Oftinger/Stark, I, § 11, N. 18; Ayrıca bkz. dn. 30.

70 Oftinger/Stark, I, § 11, N. 18; Spiro, 109; Ayrıca bkz. dn. 33.

71 Bkz. dn. 63.

72 Yarg. İBK, 17.1.1972, 2/1, RG 14134.

3. Sigortalının Sigortacı Dışındaki Sorumluları İbra Etmesinin Sonuçları

Özel sigortalar bakımından da prensip olarak kamu sigortaları hakkında söylediklerimiz geçerlidir. Şöyle ki, sigortacı ile diğer sorumlular arasında eksik teselsül ilişkisi bulunmaktadır. Buna göre, bunlardan birinin yaptığı ifa diğerinin borcunu da sona erdirir. Buna mukabil ifa ve takas dışında -meselâ ibra yoluyla- borcun sona ermesi diğer borçları sona erdirmez. Dolayısıyla sigortalının sigortacı dışındaki sorumluları ibra etmesi, sigortalının sigortacıdan olan alacağını etkilemez.

Ödemede bulunan sigortacının diğer sorumlulara karşı olan taleplerinin bu ibradan nasıl etkileneceğini ise ikiye ayırarak incelemek gerekir. Zira sigortalıya ödemede bulunan sigortacının diğer sorumlulara karşı birbiriyle yarışan iki alacak hakkı bulunmaktadır; Bağımsız rüçû hakkı ve halefiyet yoluyla sigortalıdan intikal eden alacak hakkı. Herbiri için durum ayrıca incelenmelidir.

Halefiyet yoluyla sigortacıya intikal eden haklar, sigortalının diğer sorumlulara karşı olan alacak haklarıdır. Eğer sigortalı diğer sorumluları ibra etmek suretiyle bu hakları sona erdirmişse, sigortacıya halefiyet yoluyla hak intikal etmesi söz konusu olamaz. Zira selefın sahip olmadığı bir hakka halef sahip olamaz⁷³. Dolayısıyla sigortacı halefiyete dayanarak diğer sorumlulara başvuramaz. Bu durum sigortacının aleyhine bir durum doğurduğu takdirde, sigortacı sigortalıya başvurup bu yüzden uğradığı zararın tazminini talep edebilir. Zira sigortalı sigortacının aleyhine sonuç doğuracak davranışlardan kaçınmak zorundadır (TTK 1301/II, 1361/III)⁷⁴.

Sigortacının BK 51'e dayanan rüçû hakkı ise, halefiyet yoluyla intikal eden alacak hakkından bağımsızdır. Dolayısıyla sigortalının diğer sorumluları ibra etmesi rüçû alacağını sona erdirmez⁷⁵. Sigortacı rüçû alacağına dayanarak diğer sorumlulara başvurabilme imkânına sahiptir⁷⁶. Ancak belirtmek gerekir ki, gerek doktrinde gerek uygulamada sadece halefiyet esasına dayanıldığından, halefiyet yoluyla bir hak intikali söz konusu olmadığı durumlarda sigortacının diğer sorumlulara başvuru imkânının da kalmadığı sonucuna varılmaktadır⁷⁷.

Şunu da belirtmek gerekir ki, sigortacının yaptığı ödeme ile birlikte sigortalıya ait alacak sigortacıya intikal ettiğinden, bundan sonra sigortalının diğer sorumlularla yapacağı ibra anlaşması, sigortacının halefiyete dayanan rüçû hakkına etkili olmaz⁷⁸. Başka

73 v. Tuhr, *Allg. Teil*, 37, 50; Enneccerus/Nipperdey, 584; Becker, Art. 149, N. 5.

74 Kender, TTK 1301/II'nin lafzına sadık kalarak, sigortacı henüz ödemede bulunmadan, sigortalının, diğer sorumluları ibra ederek sigortacının onlara rüçû etmek imkânını ortadan kaldırması halinde, sigortacının TTK 1301/II hükmüne dayanarak sigortalıya başvuramayacağı görüşündedir (Rayegân Kender, *Türkiye'de Hususî Sigorta Hukuku I*, Gözden Geçirilmiş 5. Baskı, İstanbul 1995, 241 vd.).

75 Aynı şekilde, sigortalının diğer sorumlularla yapacağı sulh anlaşmasının, sigortacının rüçû hakkı üzerinde bir etkisi yoktur.

76 Bucher, 498.

bir ifade ile, sigortacı sonraki ibra anlaşmasına rağmen, sigortalının ibra ettiği sorumluya halefiyete dayanarak rücu edebilir.

VI. Sonuç

Halefiyet ve rücu kavramları birbirinden farklı kurumları ifade etmektedirler. Halefiyet bir hakkın bir kimseden diğerine intikalini ifade ettiği halde, rücu hakkı bir başkasından intikal eden bir hak olmayıp, doğrudan doğruya rücu hakkı sahibinin şahsında doğan bir haktır. Rücu hakkı, halefiyet yoluyla intikal eden haktan ayrı, ondan bağımsız bir hak olduğundan, ayrı hükümlere ve özellikle ayrı zamanaşımına tâbidir. Şu kadar ki, halefiyet esası rücu hakkını kuvvetlendirmek için getirilmiş olduğundan, halefiyet yoluyla intikal eden hakkın kapsamı rücu hakkının kapsamı ile sınırlıdır. Hak sahibi dilerse rücu hakkına dilerse halefiyet yoluyla intikal eden hakka dayanır. Ancak bunlar yarışma halinde olduklarından, alacaklı alacağını elde ettiğinde diğer hak da kendiliğinden sona erer.

77 Kender, 241 vd.; Merih Kemal Omağ, *Türk Hukukunda Sigortacının Kanunî Halefiyeti*, İstanbul 1983, 121 vd.; Yarg. 11. HD, 9.2.1984, 667/654 (YKD 1984/6, 900).

78 Oftinger/Stark, I, § 11, N. 52; Aksi yöndeki bir karar için bkz. Yarg. 11. HD, 15.4.1976, 1471/2032 (YKD 1978/5, 746).